

UOT 373.2

Sədaqət Ağarəhim qızı Əliyeva

*pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti*

Gülnar Elman qızı Bağışova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN ƏXLAQİ TƏRBİYƏSİNDƏ ADƏT-ƏNƏNƏLƏRİN ƏHƏMİYYƏTİ

Sadagət Ağarəhim qızı Əliyeva

*доктор философии по педагогике, доцент
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета*

Гюльнар Эльман qızı Багышова

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

ЗНАЧЕНИЕ ТРАДИЦИЙ В ПРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ ДОШКОЛЬНИКОВ

Sadagət Agharahim Aliyeva

*doctor of philosophy in pedagogy, associate professor at
Azerbaijan State Pedagogical University*

Gulnar Elman Bagishova

Azerbaijan State Pedagogical University

THE SIGNIFICANCE OF TRADITIONS IN THE MORAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Xülasə. Məqalədə məktəbəqədər yaşlı uşaqların əxlaq tərbiyəsində adət ənənələrin əhəmiyyətindən, əsrlər boyu əxlaqi-mənəvi mədəniyyət təcrübəsi və tərbiyə vasitəsi kimi rolundan bəhs edilir. Eyni zamanda, məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda xeyirxahlıq, əməkdaşlıq, mənsubiyyət, öz mədəni irsinə hörmət kimi keyfiyyətlərin formalaşmasında adət-ənənələrin imkanları açıqlanmışdır.

Açar sözlər: *adət-ənənələr, xalq, şəxsiyyət, milli-mənəvi dəyərlər*

Резюме. В статье говорится о значении традиций в нравственном воспитании дошкольников, их роли как нравственно – духовного культурного опыта и воспитательного средства на протяжении веков. Здесь выявлены возможности традиций в формировании у дошкольников таких качеств, как доброта, сотрудничество, уважение к своему культурному наследию.

Ключевые слова: *традиции, народ, личность, национально-нравственные ценности*

Summary. The article talks about the importance of traditions in the moral education of preschool children, their role as a moral and spiritual cultural experience and educational tool for centuries. Here, the possibilities of traditions in the formation of qualities such as kindness, cooperation, belonging, respect for one's cultural heritage in preschool children have been revealed. At the same time, the possibilities of raising preschool children through traditions were discussed.

Key words: *traditions, personality, national and moral values*

Hər xalqın özünün adət-ənənələri vardır ki, hər bir dövrdə onlara müraciət olunmuşdur. Hər bir xalqın səviyyəsi onun öz adət-ənənələrinə sadıq qalması və onu qoruyub saxlaması ilə ölçülür.

Adət-ənənələr nəsihətlər, məsləhətlər, göstərişlər, tələblər, qadağalar və s. sistemidir. Bu sistemdə aparıcı tələb öz xalqının ənənələrinin və arzularının daşıyıcısı olan vətənpərvər, öz xalqına bağlı olan insanın tərbiyəsindən ibarətdir. Xalq yetişən nəslin tərbiyəsində əxlaqi-mənəvi mədəniyyət təcrübəsi olan adət-ənənələrdən mənəvi tərbiyə vasitəsi kimi istifadə etmişdir. Adət-ənənələr hər bir insan nəslinin yaratdığı maddi və mənəvi sərvətlər sistemini qoruyub saxlamaq və onları yeni nəslə vermək vasitəsi kimi çıxış edir. Adət-ənənələrimizin əksəriyyəti mənəvi tərbiyənin daşıyıcılarıdır. Adət-ənənələr özündə xalq müdrikliyini, əxlaqi dəyərlər sistemini təqdim edir. Adət-ənənələrə hamının əməl etməsi mütləqdir. Əsrlər boyu əcdadlarımız adət və ənənələrə tərbiyə vasitəsi kimi baxmışlar. Xalqın əxlaqı, mənəvi həyatı bu adət-ənənələr üzərində qurulub. Adət-ənənələr nəsildən-nəslə ötürülən mədəni təcrübələrdir. Hər bir xalqın dəyəri onun adət – ənənələrinin, mədəniyyətinin yüksəkliyi ilə ölçülür. Xalq adət-ənənələri sistemi davranış normalarının, mədəni-mənəvi dəyərlərin nəsildən-nəslə ötürülməsi mexanizmini təmin etdiyi üçün tərbiyənin təsirli vasitələrindən biridir.

Adət-ənənələr tarixi yaddaşın qoruyucusu, ilkin mədəniyyətin, əvvəlki nəsillərin daşıyıcısı olmaqla xalqın pedaqoji təcrübəsini əks etdirir. Adət-ənənələr ahəngdar inkişaf etmiş şəxsiyyətin yetişdirilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Xalq adət-ənənələri ən yaxşı şəxsiyyətin xüsusiyyətlərinin və əxlaq normalarının cəmləşdirdiyi nümunə kimi çıxış edir. Adət-ənənələr tarixən formalaşmış norma və prinsipləri, münasibətləri, idealları təsbit edir. Lakin adət-ənənələr təkcə ictimai münasibətlərin norma və prinsipləri, ictimai fəaliyyət yolları, keçmişin irsi və ya insanların davranış normaları ola bilməz. Onlar həm keçmiş, həm də müasir sosial təcrübənin nəticələrini birləşdirir. Onlar insanların birliyinə xas olan ictimai münasibətlərin xarakterini ifadə edir.

Kollektiv yaddaş kimi çıxış edən adət-ənənələr etnik şüurun ayrılmaz elementidir.

Təcrübə göstərir ki, əsrlər boyu adət-ənənələr yeni nəsillərin cəmiyyətin həyatına daxil edil-məsinin, müəyyən şəxsiyyət tipinin formalaş-masının ən təsirli vasitələrindən biri olmuşdur. Xalq adət-ənənələri uşağın tərbiyə prosesində mühüm rol oynayır. Çünki cəmiyyətdə qəbul olunmuş mənəvi əsaslar və normalar məhz on-larda toplanır. Burada tərbiyəvi təsirin özəlliyi ondadır ki, onlar insanın həyatının hər hansı bir yaş dövrü ilə məhdudlaşmır.

Adət-ənənələr sosial hadisə olmaqla in-sanların cəmiyyətdə və şəxsi həyatda münasi-bətlərini tənzimləyən prinsiplər, normalar və qaydalar kimi də çıxış edir, ictimai rəy tərəfin-dən bəyənilir və dəstəklənir. Adət-ənənələr bö-yüklərin və uşaqların ailədə və cəmiyyətdə dav-ranış davranış və fəaliyyətlərinin tənzimlənməsi kimi çıxış edir, mənəvi keyfiyyətlərin əsaslarını təşkil edir, yeni mənəvi dəyərlərin dirçəlməsinə töhfə verir, xalqın mədəni irsini zənginləşdirir.

İnsanın mənəvi formalaşmasında ən əla-mətdar dövr məktəbəqədər yaşdır. Bu yaş xarici təsirlərə qarşı həssaslığın artması, əxlaq norma-larının qeyd-şərtsiz yerinə yetirilməsi və onla-rın zəruriliyinə inam, davranışda əxlaqi tələblərə riayət ilə xarakterizə olunur.

Adət-ənənələr müdriklik və pedaqoji dü-şüncə mənbəyimizdir. Bu gün adət-ənənələri məktəbəqədər yaşlı uşaqlara aşılamaqla qarşıda aşağıdakı vəzifələr durur:

- uşaqlarda milli yaddaşın möhkəmlənməsi-nə kömək etmək;
- qədim köklərimizə hörmət tərbiyə etmək;
- uşaqları xalq mədəniyyətinin mənşəyi ilə sistemli və məqsədyönlü şəkildə tanış etmək.

Adət-ənənələr məktəbəqədər yaşlı uşağa şəxsiyyətlər arası münasibətləri, dəyərləri, ana dilinin zənginliyi əvəzolunmaz şəkildə təqdim edir. Uşağın şəxsiyyəti təkcə xüsusi yaradılmış şəraitdən deyil, həm də ətraf mühitin təsiri altın-da formalaşır: adət-ənənələr, mərasimlər, folk-lor, bayramlar və s.

Nəsildən-nəslə ötürülən xalq ənənələri müxtəlif tərbiyə vasitələri və formaları yaradır. Xalqın mənəvi, bədii-estetik ideyalarını ifadə edən ənənələrə müraciət məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda milli qürur hissini canlanmasına xidmət edir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların əxlaqi tərbi-yəsi onlarda əxlaq və dəyərlər hissini formalaş-

dırmağın vacib aspektidir. Adət-ənənələr uşağın əxlaqi inkişafının formalaşmasında mühüm rol oynayır, çünki onlar mədəni şəxsiyyət hissini və sosial normaları təmin edir.

Əxlaqi tərbiyə kontekstində adət-ənənələr məktəbəqədər yaşlı uşaqlara hörmət, xeyirxahlıq kimi dəyərləri öyrənməyə kömək edə bilər.

Adət-ənənələr uşaqlarda əməkdaşlıq və ətrafdakılara empatiya kimi sosial bacarıqların inkişafına kömək edə bilər. Bundan əlavə, adət-ənənələr məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda şəxsiyyət və mənsubiyyət hissini inkişaf etdirməyə kömək edə bilər. Mədəni və ya ailə ənənələrində iştirak etməklə, uşaqlar öz irsi və tarixi haqqında məlumat əldə edirlər.

Adət və ənənələrin tələb və göstərişlərinin yerinə yetirilməsi məktəbəqədər yaşlı uşaqların dünyagörüşünün, hiss və davranış mədəniyyətinin formalaşmasına, onun ətraf aləmə münasibətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Xalqın pedaqoji yaradıcılığı kimi adət-ənənələr məktəbəqədər yaşlı uşaqların hisslərinə, iradəsinə, şüuruna və davranışına pedaqoji təsir baxımından əhəmiyyətli dir.

Adət-ənənələr uşaqların emosional vəziyyətinə müsbət təsir göstərə bilər. Adət-ənənələrdə iştirak etmək uşaqlarda rahatlıq və təhlükəsizlik hissini təmin edir. Bundan əlavə, adət-ənənələrdə iştirak etmək uşaqların yaddaşında xoşbəxt xatirələr kimi qalır.

Adət-ənənələr məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda öz mədəni irsinə və ətrafdakı dünyanın müxtəlifliyinə hörmət hissini inkişaf etdirməyə kömək edir. Fərqli adət-ənənələr və adətlər haqqında məlumat əldə etməklə, uşaqlar fərqli inanclara və ya mədəni təcrübələrə malik ola bilər. Bununla belə, adət-ənənələrin aşılmasında uşaqların yaşayışgünlüğünü nəzərə almaq vacibdir. Məsələn, azyaşlı uşaqlara anlaması mürəkkəb və ya çətin ola biləcək adət-ənənələri izah etmək məqsəduyğun deyil.

Ənənələrdə birlikdə iştirak etməklə, ailələr ailə üzvləri arasında müsbət münasibətləri gücləndirməyə kömək edə biləcək ortaq təcrübələr yarana bilər. Bu, sosial və emosional bacarıqlarını inkişaf etdirən məktəbəqədər uşaqlar üçün xüsusilə vacibdir.

Adət-ənənələrə misal bayram və şənliklərin qeyd olunmasıdır. Bu adət-ənənələr uşaqlara hadisənin əhəmiyyətini və onun mədəni kon-

tekstini anlamağa kömək edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, adət-ənənələrdəki əxlaq tərbiyəsini digər üsullar ilə, məsələn, hekayə, rol oyunu və s. ilə uşaqlara çatdırmaq olar. Müxtəlif yanaşmaları birləşdirərək, biz məktəbəqədər yaşlı uşaqlara hərtərəfli şəkildə əxlaqi tərbiyəni aşılaya bilərik.

Adət-ənənələr özündə xalqın həyatını, mənəviyyatını əks etdirir. Adət və ənənələrin bir xüsusiyyəti tarixən onların yeni nəsllə əyani şəkildə ötürülməsidir. Əsrlər boyu adət-ənənələr insanların ictimai davranışını tənzim etmişdir. Bu adət-ənənələri məktəbəqədər yaşlı uşaqlar canlı gördükləri üçün hafizələrində daha dərin həkk olur.

Adət-ənənələrin qorunması, inkişafı və tənqirvər, yüksək mənəviyyətə malik, xalqın adət-ənənələrinə, dilinə, dininə hörmətlə yanaşan şəxsiyyətin tərbiyə edilməsində müstəsna rol oynayır. Milli-mənəvi dəyərlərimizdən olan və xalqın mənəviyyatını təmsil edən adət-ənənələrimizi xalqımız yüz illərlə yaratmış və yaşatmışdır. Adət-ənənələri yaşatmaq üçün gənc nəsllə mədəni təcrübəni, onun mahiyyətini, dəyərini düzgün mənimsətmək lazımdır.

Ailə sabit bir sosial birlik kimi məktəbəqədər yaşlı uşağın tərbiyəsində mühüm amildir. O, sosial təcrübənin nəsilədən -nəsllə ötürülməsi mənbəyi olaraq qalır. Xüsusilə məktəbəqədər yaşda uşağın əxlaq tərbiyəsində ailə mühüm rol oynayır. Şəxsiyyətin əsası ailədə qoyulur. İlk ideyalar, anlayışlar, bacarıqlar, insanlara münasibət, əxlaqi davranış normaları, hisslər ailədə formalaşır. Uşağın həyatının ilk günlərindən Şəxsiyyətin kompleks formalaşması ailədə sosial münasibətlər zəminində davam edir. Burada xalq adət-ənənələri mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Adət-ənənələr ilk növbədə ailədə canlandırılmalıdır. Adət-ənənələrin öyrənilməsi, o cümlədən ailədə istifadəsi uşaqların əxlaqi keyfiyyətlərinin hərtərəfli formalaşdırılması yollarını dərk etmək üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda xalq adət-ənənələrinə müəyyən münasibət, dərindən hörmət, onların mahiyyətini dərk etmək və onları yerinə yetirən insanlara hörmət hissi yaratmaq lazımdır.

Yekun olaraq qeyd edək ki, adət-ənənələr məktəbəqədər yaşlı uşaqların əxlaqi tərbiyəsində

də həlledici rol oynayır və mühüm vasitə kimi çıxış edir. Onlar uşaqlara mədəni sosial normalar aşılایır, mühüm dəyərləri və sosial bacarıqları öyrədir, mənlik hissini inkişaf etdirməyə kömək edir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqları adət-ənənələrdə iştiraka cəlb etmək vacibdir. Uşaqları prosesə cəlb etməklə, biz onlara adət-ənənənin mənasını və əhəmiyyətini daha dərinədən dərk etməyə kömək edə bilərik. Adət-ənənələri məktəbəqədər yaşlı uşaqların tərbiyəsinə daxil etməklə biz ətrafdakı dünyanın mürəkkəbliklərini idarə etməyi bacaran məsuliyyətli, empatik və əxlaqi cəhətdən inkişaf etmiş şəxsiyyətlərin formalaşmasına nail ola bilərik.

Ədəbiyyat:

1. Əliyeva S. Xalq pedaqogikasında tərbiyə məsələləri. Bakı, 2016.
2. Əliyeva S. Etnopedaqogika, Bakı, 2016.
3. Nəbiyev A. Mərəsimlər, adətlər, alqışlar. Bakı, 1993.
4. Məmmədov Ə. Milli adət və ənənələr. Bakı, 2000.
5. Xəlilova F. Adət və ənənələr. Bakı, 1986.

Problemin aktualığı. Adət-ənənələrin məktəbəqədər yaşlı uşaqların sosial- mədəni kompetensiyalarının formalaşdırılmasında əhəmiyyəti vurğulanır.

Problemin elmi yeniliyi. Adət-ənənələr sosial mahiyyətə malik olmaqla, məktəbəqədər yaşlı uşağın həyat, cəmiyyətlə sosial münasibətlər sisteminə, adaptasiya prosesində cəmiyyətdəki norma, prinsip və qaydalara tabeçilik yanaşmalarının ortaya çıxarılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Adət-ənənələr vasitəsilə məktəbəqədər müəssisədə təlim-tərbiyə işinin təşkili və uşaqların sosial bacarıqlarının formalaşması baxımından tərbiyəçilər metodik vasitə kimi istifadə edə bilərlər.

E-mail: baghgulnar4@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok.* L.A. Məmmədli,

ped.ü.fəls.dok. S.A. Abdullayeva,

Redaksiyaya daxil olub: 01.03.2023